

Nagy L. János: Szavak és világok Weöres Sándor verseiben
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998. 96 p.

NAGY L. JÁNOS szegedi nyelvész, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola tanára a 80-as évek közepétől számos cikkben, tanulmányban, előadásban foglalkozott Weöres Sándor költői nyelvével, s 1993-ban erről a témáról szóló disszertációval („Ismétlésszerkezetek nyelvi-stilisztikai értelmezései, főként Weöres Sándor versszövegei alapján”) szerezte meg a nyelvtudomány kandidátusa fokozatot. Addigi kutatási eredményeinek egy részét 1996-ban könyv alakban is közzétette „Ismétlések és értelmezések Weöres Sándor verseiben” címmel (Akadémiai Kiadó, Budapest, *Nyelvtudományi Értekezések* 143.).

A téma érdekességét, népszerűségét és a megvalósítás sikeres voltát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy ez a kötet – magyar nyelvészeti szakmunkák esetében föltöbb szokatlan módon – alig két év múltán tetemesen kibővített új kiadásban ismét napvilágot látott.

A kötet előszava („Lectori salutem!”) rokonszenves, bár (ma még) kissé szokatlan módon tegező formában szólítja meg az olvasót, s így foglalja össze a könyv tárgyát és a szerző kutatói szemléletét: „A könyv, amelyet kézbe veszel, a magyar irodalom egyik hasonlíthatatlan egyéniségének, Weöres Sándornak állít emléket. (...) A továbbiakban olvasható gondolatok egy olvasó töprengéseiből születtek. (...) Nem azért íródott, hogy elő kívánja írni: »ezt mondja a szöveg«. Azért született, hogy arra indítson: törekedj, kedves Olvasó, saját értelmezésre” (7).

Az első fejezet a minden bizonnyal legalapvetőbb nyelvi-poétikai szövegszervező elvet, az ismétl(öd)ést tárgyalja. Az ismétlésnek LAUSBERG könyve alapján (*Handbuch der literarischen Rhetorik*. Max Hueber, München, 1960.) három fő alakzatát különbözteti meg: a gradációt, a reddíciót és a chiazmust. Ezeket sem itt, sem a későbbiekben nem határozza meg pontosan, de a LAUSBERG és FÓNAGY IVÁN nyomán megadott képletek jól érzékeltetik, milyenfajta ismétl(öd)ést ért rajtuk. Később, az első rész összefoglalásában még egyszer visszatér erre a három gondolat- (más felfogás szerint: szó-) alakzatra, s így jellemzi őket: a gradáció tagolva halad, a reddíció keretez, a chiazmus megfordítás után lezár (56).

A reddíció (egyszerű visszatérés) fogalma kapcsán legyen szabad e helyütt is jeleznem azt a kételyemet, amelynek már NAGY L. JÁNOS kandidátusi vitáján is hangot adtam: az *a ... a* séma pontatlanul ábrázolja a jelenséget, mert teljes visszatérés a szövegben (különösen a szépirodalmi szövegben) valójában soha sincs, legfeljebb *a ... a'*. Ami megismétlődik, már nem egészen azonos önmagával, mert az eltérő kontextus és a két megjelenés közötti szövegdarab szükségképpen új megvilágításba helyezi, új jelentéssel (többletjelentéssel) itatja át. Egy zeneműben is csak hangjegyek szerint azonos (sokszor még úgy sem) a téma és a visszatérés. Így van ez költői szövegek esetében is: a térbeliség (a szimmetria) mellett figyelniünk kell a szekvenciára, az időbeli lefolyásra is. Mindezt egyébként a kötet szerzője is tisztán látja, mert elemzéseiben tekintettel van a megismételt elem különböző környezeteinek hatására bekövetkező értékkülönbségekre.

A következő fejezetek a hangzás és az értelem viszonyát elemzik Weöres Sándor (túlnyomórészt 1975 utáni) verseiben, majd „a multimedialitás poétikájához” szolgáltatnak érdekes adalékokat. A verbális és a grafikai médium kapcsolatát a *Kézírási könyv* (1981.) versei és rajzai reprezentálják. Közülük tízet NAGY L. JÁNOS faksimilében is közöl és értő kommentárral egészít ki. A verbális és a zenei kifejezőmód társulását az *Ellentétek* című

költemény és ennek Sebő Ferenc általi megzenésítése alapján mutatja be. Mindebben első-sorban egyik mesterének, PETŐFI S. JÁNOSnak a szellemi ösztönzését követi, aki egy idő óta egyre nagyobb figyelmet szentel az egyidejűleg többfajta közvetítő közegű (multimediális) kommunikációnak.

Az első részt összefoglaló és lezáró fejezet ezt a talányos, de már az első bekezdésből megvilágosodó értelmű címet viseli: „Az »esse« és »posse« határán” (maga a költő írta le egyik levelében, hogy „a tudomány és művészet hazája nem a lét, az »esse« [= lenni], hanem a lehetőség, a »posse« [= képesnek lenni, –hatni / –hetni]”).

A modern műértelmezés NAGY L. JÁNOS felfogása szerint dinamikus és komplex jellegű. A befogadó állandóan egymásra vonatkoztatja a hangzást, az írásképet és az értelmet, s az ezek közötti ingadozás, oszcillálás tartja fenn az „irodalmisság” érzetét (ezt VALÉRY és HANKISS ELEMÉR nyomán állapítja meg, s forrásait – mint másutt is – korrektül az olvasó tudomására hozza).

A fejezet összegzése így körvonalazza a dolgozat célját és módszerét: „az értekezésben művészi szövegek értelmezési lehetőségeit kutattuk. Ezek az értelmezések a szövegek multimedialitásának figyelembevételét vették kiindulásnak, s a multimedialitás elemzését verbális / grafikus és verbális / zenei együttesekben is megkísérelték. A középpontba állított három gondolatalakzat, a gradáció, a reddíció és a chiazmus részfunkciókat és globális funkciókat egyaránt hordozott, számos esetben ezek együtt voltak jellemzők a szövegekre” (59).

NAGY L. JÁNOS könyvének első fele tanulmánytípus, módszer szempontjából inkább a „stilisztikai jelenségtanulmány” (TÖRÖK GÁBOR) vagy a „stilisztikai minősítés” (SZABÓ ZOLTÁN) körébe sorolható. Egy bizonyos jelenséget vizsgál kiszemelt példák: előbb az ismétlést és az ismétlésszerkezeteket, később a médiumok kölcsönhatását. Kisért tehát (itt!) a „szemelgető stilisztika” veszélye, de mivel többnyire teljes szövegeket tud górcső alá venni – Weöresnek ezek a versei ritkán haladják meg a néhány sornyi terjedelmet –, módszere inkább a stilisztikai elemzés tanulmánytípusa felé tendál.

A kötet második fele, „Egy világ sok világáról” címmel Weöres Sándor egysoros verseiről nyújt alapos áttekintést. Ez a rész újdonság, többlet az 1996-os könyvhöz képest. Először azt tisztázza, mely művek tartoznak ide, mi tekinthető egysorosnak. Ezután az egysoros versek nyelvét vizsgálja (egyéni helyesírás, szómontázsok, jelentéstömörítő összetételek stb.). Befejezésül az egysoros versek hangzását elemzi a jelentéstartalommal való összefüggésében.

A könyvnek ez a része, az elsőtől eltérően, zárt korpuszt dolgoz fel, így műfajilag a stílustipológia vagy szövegtípus-stilisztika körébe tartozik. Emellett azonban jut lehetőség bizonyos egysorosok (például a nevezetes „Vajudik a sírásó felesége” vagy a „Tojáséj”) részletezőbb, már-már elemzés igényű tárgyalására is.

Utaltam már rá, hogy a könyv előszavában NAGY L. JÁNOS így határozza meg kutatói „ars poeticáját”: nem az a célja, hogy előírja, mit mond a szöveg, hanem hogy az elemzés olvasóját újabb, saját értelmezés(ek)re ösztönözze. Nos, ennek a biztatásnak engedve befejezésül röviden vázolom néhány gondolatot, ötletet, amelyek a könyv olvasása közben jutottak eszembe.

1. *A Kézírásos könyv* Vas Witteg című darabjának ötletét bizonyára Vas-Witteg Miklós szociáldemokrata politikus, szakszervezeti vezető (1895–1975) neve adta. Weöresnek

ez a versikéje népetimológiával vagy inkább gyermeki etimologizálással „értelmesíti” a különös hangzású nevet.

2. A *Tizenegyedik szimfónia* Iram című tételét (eredeti címe, első megjelenésekor, Tánc-elégia volt) NAGY L. JÁNOS a „látható nyelv” szempontjából elemzi, felhíva a figyelmet az 1–6. és a 21–26. sor beljebb kezdésére. Szerintem ezenkívül az is nagymértékben hozzájárul a vers hatásosságához, hogy az anapesztusok dobolása egy ponton, az 5. sor elején váratlanul megtörik:

Suhan éjféltajt, viszi lámpáját
laza felhőben, mit a fény jár át,
habon eltáncol, fedi rőtbarsony
s lila légfátyol, hol a tengerpart
fordul a hegy alatt, mit a víz megmárt,
fut a fenyvesben meg a tisztáson –

mégpedig oly módon, hogy a versritmus hirtelen megváltozása szinte ikonikusan ábrázolja a tartalmat: az anapesztusok épp ott *fordulnak* át egy pillanatra daktilusba, ahol a tengerpart *fordulásáról* van szó.

3. A *Gravitáció* utolsó soráról, amelyben a háromszor ismétlődő „mintha kristályként csengenének” negyedszerre így tér vissza: „mintha kristályként *repednének*”, szerintem nem elég ennyit megállapítani: „a befejezés pedig változatával hozza a negyedik sort” (30). A *kristály* szó, amely ebben a 16 soros versben nem kevesebb, mint nyolcszor fordul elő, nyilvánvalóan kulcsszava a költőnek. Ne feledkezzünk meg arról, hogy a 60-as évek közepe táján született, mallarméi ihletésű szonettek egyik legszebbike és legfontosabbika, a költő ekkori ars poeticáját magába foglaló *A jövőendő költészete* ezzel a metaforikus felkiáltással kezdődik: „*Kristály-angyal-zene!*”. A kristály itt (s másutt is az életműben) az „égi rend”-nek, a „tisza harmóniá”-nak, az „angyalok szent geometriájá”-nak a szimbóluma (az idézett kifejezések az említett szonettből valók). NAGY L. JÁNOS maga is idéz Weöresnek egy 1974-es nyilatkozatából, melyben párhuzamot vont Barcsay Jenő művészete és a saját költészete között: „A struktúra tisztelete, a szenvedélyes anyag megjelenítése a *kristályos* szerkezetben az én költészetemre is jellemző” (12; a kiemelés éntőlem való – K. G.). Amikor ez a kristály (meg)reped, az nem pusztán variált visszatérés (formailag, persze, valóban az!), hanem drámai kontraszt, tragikus „poén”, már-már kataklizma. Mallarménak „Une dentelle s’abolit...” című és kezdetű szonettjét Weöres így fordította: „Egy csipkefüggöny *elreped...*”, tehát a ’megszűnik, eltűnik’ értelmű francia visszaható ígét konkrétan, anyagszerűbb hiponimával helyettesítette, s ezáltal a csipkefüggőnyt, a törekeny evilági szépség jelképét mintegy *kristályosította*.

Mind a három kiegészítő megjegyzésem olyan szféráit érinti a szóban forgó Weöres-verseknek, amelyeknek elemzését NAGY L. JÁNOS ebben a könyvében nem tekintette feladatának. Következésképp a fentieket nem úgy kell érteni, hogy „mindez miért nincs benne a könyvben?”, hanem úgy, hogy „ime, mi mindent eszébe juttathat az olvasónak egy ilyen jól megírt, a szó szoros értelmében *gondolatébresztő* könyv!”.

NAGY L. JÁNOS a terjedelmes irodalomjegyzék tanúsága szerint (is) kiváló ismerője a téma magyar és nemzetközi szakirodalmának. Ha – a recenzensek rossz szokása szerint – mindenáron valami hiányra akarnánk rámutatni, FÓNAGY IVÁN „A kifejezés mint tartalom”

című tanulmányát (in: TELEGDI ZSIGMOND [szerk.]: *Hagyományos nyelvtan – modern nyelvészet*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1972. 105–133) és TÖRÖK GÁBOR *Költői rébuszok* című könyvét (Magvető Kiadó, Budapest, 1974.) említhetnénk. (Ez utóbbiban a szerző mélyen szántó elemzését nyújtja a „Vajudik a sírásó felesége” egysorosnak: 29–31, 48–49.)

NAGY L. JÁNOS művének nem utolsó erénye a pontos és elegáns értekező stílus, amely olykor (nem bántóan) esszébe csap át, például az efféle fejezetcímekben: „Fonalak áramában”, „Egy világ sok világáról”. (Itt jegyzem meg, hogy a könyvnek kandidátusi disszertáció korában jóval több ilyen „színes” fejezetcíme volt; nem baj, hogy csak ennyi maradt belőlük!)

Végül, de nem utolsó sorban azt kell kiemelnem, milyen nagy haszna van egy ilyen könyvnek és egy ilyen tanácnak az iskolai stilisztika-, sőt tágabban: a magyarnyelv-oktatás szempontjából. Manapság nem sok magyarórán derül ki, hogy az irodalommal, a nyelvvel való foglalkozás játék is, örömforrás is. NAGY L. JÁNOS könyvéből kiderül, mert árad belőle a jókedv, az optimizmus; érezni, hogy a kitűnő szerző nemcsak a filológiát, hanem az életet is szereti. (Ezt a szemléletet egyébként már több tankönyvében is érvényesíteni tudta, például a *Nyelv – szöveg – játék* címűben, amelyet a hatosztályos gimnáziumok II. osztálya, tehát tizennégy éves tanulók számára írt.)

Meg kell dicsérnünk a gondos kiadói és műszaki szerkesztői munkát is, melynek köszönhetően a kötet nem csupán intellektuális, hanem esztétikai élményt is nyújt. A betű, a rajz, a kotta együtt maguk is szépen példázzák a könyvben több helyütt tárgyalt multimedialitást.

Kemény Gábor

Analog feljegyzések digitalizált kiadványokról

Ebben a rövid írásunkban két – az Automex Kft. gondozásában megjelent – elektronikus kiadványt mutatunk be, a magunk lehetőségeivel, eszközeivel és módszereivel próbálva meg előmozdítani a szóban forgó és a hozzájuk hasonló – lassan mindennapi életünket is átható – nagy teljesítményű információhordozók alkalmazását az oktatásban.

Előljáróban következzen néhány szó a forgalmazóról és fejlesztőről.

A fiatal cég 1994-ben kezdte meg először az import, majd a saját fejlesztésű multimediaszoftverek kiadását, s rövid idő alatt jelentős eredményeket ért el CD-ROM-ok forgalmazásában. 1995-ben a magyar nyelvű szoftverek iránti igények kielégítésére hozta létre a Cyberstone Entertainment Fejlesztő és Kiadó Kft-t, mely ma már előkelő helyet foglal el a magyar nyelvű oktató, ismeretterjesztő és szórakoztató programok kiadásában. Az Automex a magyar szoftverek fejlesztésén, kiadásán és terjesztésén túl nagy gondot fordít a legsikeresebb külföldi termékek meghonosítására is. Kínálata felhasználói program-gyűjteményeket, multimédiaeszközöket, grafikai programokat stb. éppúgy tartalmaz, mint lexikonokat, enciklopédiákat, nyelvoktató programokat, szótárakat, zenei szoftvereket, játékprogramokat stb. *Multimédia kezdőcsomag* című katalógusa például több mint 40 szoftvert kínál: „Ismeretterjesztő szoftverek”, „Oktató programok”, „Kreatív szoftverek”, „Adatbázisok, gyűjtemények, segédprogramok” és ajándék szoftverek tematikus bontásban.